

İLÂHİYAT FAKÜLTELERİNDE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DERS KİTAPLARI VE DİĞER ARAÇ-GEREÇLERİN TESPİT VE ANALİZİ

Ahmet BOSTANCI*

The Evaluation of Text books and Other Materials in Teaching Arabic in Theology Faculties

Finding teaching materials in teaching Arabic is a problem in Theology Faculties as in other faculties that needs a solution. This study tries to give an evaluation of the textbooks and other materials that have been used in teaching Arabic in Theological Faculties in Turkey. This evaluation will be helpful in producing new textbooks and new materials in teaching Arabic in Theology Faculties.

Key words: Teaching Arabic, Theology Faculties, Textbooks

Anahtar kelimeler: Arapça Öğretimi, İlâhiyat Fakülteleri, Ders Kitapları

Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlıktır. O gerek insan, gerek toplum, gerekse insan ve toplumdan ayrı düşünülemez olan bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur.¹ Bu yönüyle insanoğlu için öteden beri hep bir ilgi odağı olagelmıştır. Bu ilginin sonucu olarak da öğrenilmesi ve öğretilmesi sürekli üzerinde durulan bir konu olmuştur.

Günümüzde kabul edilen anlayışa göre dil melekesi; dili konuşma ve yazma gibi çeşitli etkinliklerle doğru olarak kullanmaktır. Yoksa dil bilgisi kurallarını tam ve ayrıntılarıyla bilmek değildir.

* Sakarya Üniv. İlâhiyat Fak. Arap Dili ve Belagatı ABD Öğretim Üyesi, Yrd. Doç. Dr. bostanci@sakarya.edu.tr

¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara 1998, I, 11.

Çağımızda dil öğretiminde pek çok metot ortaya konulmuş bulunmaktadır.² Bir yabancı dilin istenilen düzeyde öğretilmesi için her şeyden önce bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağını doğru olarak seçilmesi gerekir. Ancak, yöntem tek başına yeterli değildir. Yabancı dil öğretiminin başarılı olabilmesi için dört temel unsur bir araya gelmelidir. Bu dört unsur şunlardır:³

1. Yöntem (Metot)
2. Eğitim araçları
3. Eğitim ortamı
4. Öğretim tekniği

Biz bu çalışmamızda bunlardan "Eğitim Araçları"nı İlahiyat Fakültele-
rindeki Arapça öğretimi çerçevesinde inceleyeceğiz. Bu incelememizi de
"Ders Kitapları" ve "Kitap Dışındaki Diğer Araç-Gereçler" olmak üzere iki
ana başlık altında yapacağız.

I. DERS KİTAPLARI

Eğitim araçları içerisinde en önemlisi kitaptır. Diğer eğitim araçları ki-
taptaki konuların daha kolay öğretilmesine yardımcı olacak niteliktedir.

Yabancı dil öğretim/öğrenim sürecinde kaynak olarak kullanılan ders
kitapları gerek öğretmen, gerekse öğrenci açısından oldukça önemlidir.
Seçimi iyi yapılmış ders kitaplarının başarıyı artıracığı kesindir. İyi düzen-
lenmiş bir ders kitabının gerek öğretmen ve öğrenci için gerekse program-
da belirtilen hedefleri gerçekleştirmede küçümsenemeyecek faydaları var-
dır. Özellikle yabancı dil öğretiminin sadece okullarda yapıldığı durum-
larda dil öğretimi çoğunlukla ders kitabına ve öğretime dayanmaktadır.
Dolayısıyla öğretmen ve ders kitabına büyük sorumluluklar yüklenmiş
olmaktadır.

² Dil öğretim metotları konusunda bk. Mehmet Hengirmen, *Yabancı Dil Öğretim Yön-
temleri*, Engin Yayınevi, Ankara ty., s. 17-42; Ömer Demircan, *Yabancı Dil Öğretim
Yöntemleri*, İstanbul 1990, s. 163-280; Hasan Şehhâte, *Ta'limu'l-lugati'l-'Arabîyye bey-
ne'n-nazarîyyeti ve't-tatbîk*, Lübnan 1993, s. 23-62. Metotların sayısı giderek artmakta
bu konuda tecrübeye dayalı yeni alternatif öneriler de ortaya atılmaktadır. Bunlara bir
örnek olarak bk. Barry Farber, *Yabancı Dil Öğrenme Yöntemleri* (çev. Cem Şen), İ-
stanbul 1994.

³ Hengirmen, a.g.e., s. 13. Hûlî, eserinde yabancı dil öğretiminde metodu etkileyen,
öğretmen, öğrenci, program ve kullanılan araç-gereçlerle ilgili on altı faktör zikret-
mektedir. Bk. Muhammed Ali el-Hûlî, *Arapça Öğretim Metotları*, (Çev. Cihan Akçay),
Ankara 2000.

Dil öğretiminde kullanılan ders kitapları iki ana gruba ayrılarak incelenebilir: 1. Geleneksel ders kitapları, 2. İletişimsel ders kitapları. Geleneksel özellikteki bir ders kitabında temel hedef, belirli bir gramer kuralının metin içerisinde irdelenmesidir. İletişimsel özellikteki ders kitapları ise öğrencinin dilbilgisi kurallarını öğrenmesinin yanı sıra dili bir iletişim vasıtası olarak kullanabilmesini amaçlar. Dil öğretimi alanında gelişen yeni anlayışların etkisiyle, günümüzde, ders kitapları, genellikle iletişimsel özellikler taşıyacak şekilde hazırlanmaktadır.⁴

Dil öğretiminde kullanılacak ders kitaplarının genelde şu özellikleri taşımasının gerektiği kabul edilmektedir: Ders kitabı dayanıklı, çekici, kullanışlı, kolay temin edilebilir, ucuz ve aşamalı seri hâlinde olmalıdır. Gerçek hayatta kullanımı olmayan kalıplara yer vermemelidir. Konular ihtiyaca göre sıralanmalıdır. Motivasyon sağlayıcı özellikler taşınmalıdır. Öğretimi yapan kurumun amaçlarına ve öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır. Öğretmene esneklik tanınmalıdır. Dili konuşan ülkelerin kültürel özelliklerine de yer vermelidir. Alıştırma gerçek hayattan kopuk olmamalıdır. Yeterli sayıda farklı alıştırmaya türü içermelidir. Sözvarlıkları listesi her üniteye verilmelidir. Dilbilgisi konuları kolaydan zora doğru ele alınmalıdır. Temelde tüm dil becerilerine aynı önem verilmelidir. Resim, fotoğraf, karikatür gibi ilgi çekici yardımcıları zenginleştirilmelidir. Öğretmen kitabı, alıştırmaya kitabı, video ve ses kasetleri gibi tamamlayıcı materyalleri bulunmalıdır.⁵

Bütün bu hususlar Arapça öğretiminde kullanılacak ders kitapları için de aynen geçerlidir. Bununla birlikte Arapça öğretim kitaplarına has özellikler olarak şu hususların ilâve edilmesi mümkündür: Arapça öğretimi amacıyla hazırlanan kitaplar, fasih Arapça'yı anlama ve kullanmayı öğretmelidir. Arapça'yı doğrudan bir iletişim aracı olarak öğretmeyi hedeflemelidir. Dil bilgisi kurallarının öğretimi yalın halde değil de parçalarda verilen kullanım ve örnekler aracılığıyla olmalıdır. Kademeli ve fonksiyonel öğretim esas alınmalıdır. İstatistiklere dayalı kelime listelerinden faydalanılarak hazırlanmış olmalıdır. Seçilen konular dili bir araç olarak öğretirken asıl hedef olan iletişimi sağlamaya uygun, çeşitli dil bilgisi alanlarını kapsayan özellikte ve öğretime elverişli olmalıdır. Metinler kolay bir üs-

⁴ Emin Cihan Üzüm, *Türkiye'de Arapça Öğretimi Açısından el-'Arabiyye li'n-Nâsi'ın Ders Kitabının Değerlendirilmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2002, s. 26.

⁵ Bk. Hengirmen, a.e., s. 64.

lûp ile yazılmış, fazla açıklamaya gerek bırakmayan ve ayrıntıya girerek konuyu dağıtmayan tarzda yazılmış olmalıdır.

Bu sayılan özellikler açısından mevcut Arapça ders kitaplarına baktığımızda bunların tamamını veya en azından büyük çoğunluğunu bünyesinde barındıran kitapların varlığından çok fazla söz etme imkânımızın olmadığını görmekteyiz. Zaten yapılan araştırmalar Türkiye'deki Arapça öğretiminin başarısız olduğunu, sebebin de % 82 oranında kitap, metot ve öğretmen eksikliğinden kaynaklandığını göstermektedir.⁶

Bugün Arapça öğretiminde ders kitabı sorunu diğer öğretim kurumlarında olduğu gibi İlahiyat fakültelerinde de henüz tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir. 1996 yılında fakülte temsilcilerinin katılımı ile Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yapılan bir toplantıda hazırlık sınıflarında Kral Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü serisinin okutulması kararlaştırılmıştı. Ancak söz konusu toplantının tekrarı 2003 yılına kadar bir daha yapılamadığından 1997'de hazırlık sınıflarının kaldırılmasının ardından yeni müfredata uygun olarak hangi kitapların okutulacağı hususunda herhangi ortak bir tutum belirlenmemiş, her fakülte aşağıda yer vereceğimiz üzere kendi seçtiği kitapları okutma yoluna gitmiştir. 21 Haziran 2003 tarihinde Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yapılan "İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi ve Problemleri" konulu çalışma toplantısında da "ders kitapları" konusu temel gündem maddelerinden birisi olarak ele alınmış; ancak herhangi somut bir karar alınamamıştır.

Burada İlahiyat fakültelerinde hâli hazırda okutulan Arapça ders kitaplarına geçmeden, tarihî gelişimi göz önünde bulundurabilmek ve bu sayede bulunduğumuz konumu daha net tespit edebilmek amacıyla Osmanlı medreselerinde ve geçmişte İlahiyat fakültelerinde okutulan Arapça ders kitaplarından da kısaca bahsetmemiz yerinde olacaktır.

⁶ Candemir Doğan, *Arapça Öğretim Metot ve Teknikleri*, Ankara, 1989, s. 58; genel olarak da Arapça öğretimindeki başarısızlığın en önde gelen sebepleri arasında uygun metodun geliştirilememiş ve ilmî araştırmalara dayalı öğretim kitaplarının yazılamaması olması sayılmaktadır. Bk. 'Abdul'alîm Fevdâ, "Ta'limu'l-lugati'l-'Arabiyye fî Cumhuriyyeti Mısır el-Arabî fi rub'i'l-karni'l-ahîr", *Mu'temeru Ta'limi'l-luga fi rub'i'l-karni'l-ahîr*, Amman 1978, s. 185; İbrâhîm Mahmûd eş-Şâfi'î, "Naksu'l-buhûsi'l-'ilmiyye fî mecâli tadrîsi'l-lugati'l-'Arabiyye", *Mu'temeru tatvîri tadrîsi 'ulûmi'l-lugati'l-'Arabiyye ve âdâbîhâ*, Hartum 1986, s. 238.

A. Osmanlı Medreselerinde Okutulan Arapça Ders Kitapları

Türkiye'deki din eğitimi Osmanlı eğitim sisteminden tevarüs etmiştir. Bu nedenle Osmanlı medreselerinin dinî ilimler okutulan kısımlarını günümüz İlahiyat fakültelerinin ilk şekilleri olarak nitelendirmek mümkündür.⁷

Osmanlı Medreselerinde Tanzimat dönemine kadar Arapça derslerinde başlıca şu kitaplar okutulmaktaydı:⁸

Sarf kitapları olarak; *el-Emsiletu'l-muhtelifa*, *Binâ'u'l-ef'âl*, *el-Maksûd*, *et-Tasrîfu'l-İzzî*, *Merâhu'l-ervâh*, *eş-Şâfiyye fi't-tasrîf*, *el-Esâs fi't-tasrîf*, *el-Hârûniyye fi't-tasrîf*...

Nahiv kitapları olarak; *el-'Avâmil*, *el-Misbâh*, *el-Kâfiyye*, *el-Elfiyye*, *el-Fevâi'du'z-Ziyâ'iyye*, *Molla Câmi*, *İzbâr*...

İlm-i meânî kitapları olarak; *Miftâhu'l-'Ulûm*, *Telhîs*, *el-Mutavvel* ve *el-Muhtasar*...

Lugat konusunda; Cevherî'nin *Sihâh*'i, Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-muhî*'i ...

Medreselerde okutulan bu kitaplara yabancı dil öğretim yöntemleri açısından bakıldığında, bunların 17. yüzyıldan itibaren yerini dilbilgisi-çeviri yöntemine bırakan dilbilgisi yöntemine uygun olarak yazılmış oldukları söylenebilir.

Osmanlı medreselerinde Arapça öğretiminden maksat, genellikle İslâmî kaynak kitaplar ile ilmî kültürel eserleri okuyup anlamaktı. Bu mak-

⁷ Bk. Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü Bugünü)" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999 Özel Sayı, s. 141.

⁸ Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 35-43; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983, s. 112; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 20-23, 39-43; Ahmet Turan Arslan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Arapça Öğretimi" *XIII. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, Ankara 1999, s. 802-803; Kerim Açık, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Arapça Öğretimi*, (Basılmamış Doktora Tezi), MÜSBE, İstanbul, 2002, s. 56-57; Şükran Fazlıoğlu, "Manzûme fi tertîbi'l-kutub fi'l-'ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, sy. 1, Ocak 2003, s. 101-104. Medreselerin ders programları konusunda bk. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, I, 139-166. Osmanlı medreselerinde okutulan Arapça ders kitapları konusunda ayrıca şu kitaplara da müracaat edilebilir: Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984; Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivi ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, İstanbul 1992; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997; Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunların Arasında Dâru'l-hadislerin Yeri*, Ankara 1997

dı gerçekleştirecek Arapça öğretimi ise birbiri ardından, kolaydan zora doğru bir dizi Arapça sarf, nahiv kitabı öğretilerek veya ezberletilerek yapılırdı. Arapça öğretiminde tümenden gelimle dilbilgisi ve dilbilgisi-tercüme metodu uygulanıyordu.

Osmanlı medreselerinde İmam Birgivi'nin eserleri dışında, okutulan gramer kitapları konusunda Tanzimat'a kadar bir yeniliğe tesadüf edilmemektedir. Tanzimat'tan sonra ise hayatın hemen her alanında görmeye başlayan değişme ve yenileşme temayülü Arapça öğretiminde de müşahede edilmiş, Arapça öğretimi metodundaki eksiklik anlaşılmış, çeşitli mahfillerde söz konusu edilen tenkitler gazetelerde de yer almıştır.⁹ İkinci Meşrutiyet'ten sonra memlekete gelen fikir hürriyeti sonucu medreselerin islahı üzerinde en çok medreseliler durmaya başlamıştır. Bu arada en çok tenkide uğrayan ders Arapça olmuştur.¹⁰

Bu gelişmeler neticesinde, her alandaki yenilenme hareketlerinden Arapça öğretimi de nasibini almış bu meyanda yeni ders kitapları yazılması yanı sıra Avrupa'daki metotlardan istifade ile yeni metotlar geliştirme çabaları da görülmüştür.¹¹

B. İlähiyat Fakültelerinde Okutulan Arapça Ders kitapları:¹²

Bugünkü anlamda, Türkiye'de yüksek din eğitiminin 1 Eylül 1900'de kurulan Darülfünun'da başladığı kabul edilmektedir. 11 Ekim 1919 yılında Osmanlı Mebusan Meclisinden çıkan bir kanunla Darülfünun'un dinî ilimler okutulan bölümü kaldırılmıştır.¹³ 1924 yılında Tevhid-i Tedrisât Kanununun 4. maddesine istinaden Darülfünun'a bağlı bir İlähiyat fakül-

⁹ Arslan, a.g.m., s. 804.

¹⁰ Atay, a.g.e., s.145.

¹¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Açık, a. Tez. Bu meyanda ilgi çekici bir çalışma Hacı İbrahim Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. Hacı İbrahim Efendi, Arapça'yı 2-3 yıl gibi bir sürede ve kolay bir şekilde öğretme iddiasında bulunmuş ve düşüncelerini uygulamaya koyma amacıyla 1883 yılında "Dâru't-Ta'lim" adıyla özel bir okul kurmuştur. Geniş bilgi için bk. Ahmet Turan Arslan, "Hacı İbrahim Efendi ve Dâru't-Ta'lim Müessesesi", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1999, sy. 7, s. 31-46.

¹² İlähiyat fakültelerinde okutulan ders kitapları, diğer yardımcı kitaplar ve öğretimde kullanılan araç-gereçlerle ilgili olarak vereceğimiz bilgiler, 21 Haziran 2003 tarihinde Sakarya Üniversitesi İlähiyat Fakültesinde yapılan "*İlähiyat Fakültelerinde Arapça Öğretimi ve Problemleri*" konulu çalışma toplantısı için fakülte temsilcileri tarafından sunulan yazılı raporlara ve yine fakülte hocalarından alınan bilgilere dayanmaktadır.

¹³ Bk. Koştaş, a.g.m., s. 144.

tesisi kurulmuş,¹⁴ 31 Mayıs 1933 tarihine kadar varlığını devam ettiren fakülte, o tarihte Darülfünun'un İstanbul Üniversitesine dönüştürülmesi neticesinde kadro dışı bırakılarak kapatılmıştır. Onun yerine Edebiyat Fakültesi'nin bünyesinde kurulan İslâmî İlimler Enstitüsü de 1936 yılında faaliyetine son vermiştir. 21 Kasım 1949 tarihinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretime başlamış,¹⁵ Arapça'nın Farsça ve batı dilleri gibi yardımcı bir ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır.¹⁶

Daha sonraki gelişmeler neticesinde, 19 Kasım 1959 tarihinde öğretime başlayan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünden itibaren yirmi yıl içerisinde sekiz Yüksek İslâm Enstitüsü açılmıştır. Ayrıca 1971-72 öğretim yılında Atatürk Üniversitesine bağlı olarak İslâmî İlimler Fakültesi faaliyete geçmiştir. Yüksek İslâm Enstitülerinde uygulanan haftalık otuz altı saatlik yoğun program içerisinde Arapça dersleri de önemli bir yer işgal etmekteydi. 6 Kasım 1982 tarihinde çıkan kanun ile bu enstitüler İlahiyat fakültelerine dönüştürülmüştür. Daha sonraki yıllarda açılan yeni fakültelerle birlikte hâlihazırda Türkiye'de yirmi dört İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır.¹⁷

İlahiyat fakültelerinde Yüksek Öğretim Kurulu'nun 11.07.1997 tarihinde yaptığı düzenlemeye gelinceye dek bir yılı Arapça ağırlıklı hazırlık sınıfı olmak üzere beş yıllık bir program uygulanmakta iken bu tarihte hazırlık sınıfı kaldırılarak biri İlahiyat Lisans Programı ve diğeri de İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği olmak üzere iki ayrı program getirilmiştir.¹⁸ Yeni düzenlemede hazırlık sınıflarının kalkmasıyla birlikte Arapça derslerinin sayısında önemli oranda bir azalma meydana gelmiştir.

Son on yıllık zaman dilimine gelene değin İlahiyat fakültelerinde (önceki ismiyle Yüksek İslâm Enstitülerinde) büyük bir ihtimalle mevcut da olmadığından belirli bir Arapça öğretim serisi takip edilmemiş; genelde Türkçe veya Arapça bazı gramer kitaplarının yanı sıra çeşitli metin kitapları okutulmuştur. Bunlar arasında İbn Hişâm'ın *Katru'n-nedâ* ve *Şuzûru'z-*

¹⁴ Darülfünun İlahiyat Fakültesi hakkında geniş bilgi için bk. Hamit Er, *İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları*, İstanbul 1993.

¹⁵ Bk. Koştaş, a.g.m., s. 145-149; Suat Cebeci, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999 Özel Sayı, s.227- 229.

¹⁶ Bk. Koştaş, a.g.m., s. 151.

¹⁷ Bk. Cebeci, a.g.m., s. 229-232.

¹⁸ Bk. Cebeci, a.g.m., s. 233-234.

zeheb adlı eserleri, İmam Birgivi'nin *İzhâr*'ı, *Maksûd*, Hayrettin Karaman-Bekir Topaloğlu'nun *Sarf-Nahiv* kitabı gibi gramer kitaplarının yanı sıra Ali Özek ve Nihad Çetin'in *Seçme Metinler* kitapları vb. sayılabilir. Bu kurumlarda Arapça çoğunlukla, dinî metinlerin okunup anlaşılabilmesi gayesiyle okutulduğundan bu eserlerin o yıllar itibariyle bu amaca uygun oldukları düşünülebilir.

Son yıllarda ise bir iletişim dili olarak Arapça'nın öğretimi dünyada ve Türkiye'de büyük bir gelişme göstermiş, Arapça öğretiminin yapı ve sorunlarıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış, bunun sonucu olarak da Arapça'nın çağdaş yabancı dil öğretim yöntemlerine göre öğretilmesini amaçlayan ders kitapları hazırlanmıştır.¹⁹ Ortaya çıkan ders kitaplarından bazıları Türkiye'de İlahiyat fakülteleri tarafından da kabul görmüş ve ders kitabı olarak okutulmaya başlanmıştır.

İlahiyat fakültelerinde hâlihazırda okutulan ders kitaplarını "Arapça Öğretim Serileri", "Diğer Kitaplar" ve "Ders Notları" şeklinde incelememiz mümkündür:

a) ARAPÇA ÖĞRETİM SERİLERİ

1) KRAL SUUD ÜNİVERSİTESİ DİL ENSTİTÜSÜ SERİSİ

Türkiye'deki baskılarına göre; a) *el-Kavâ'idu'l-'Arabîyyetu'l-muyessere* (üç cilt), b) *el-Kırâ'atu'l-'Arabîyyetu'l-muyessere* (üç cilt), c) *el-'Arabîyyetu li'l-hayât* (üç cilt) olmak üzere toplam dokuz kitaptan oluşmaktadır.

1a) *el-Kavâ'idu'l-'Arabîyyetu'l-muyessere*: "Silsile fi ta'lîmi'n-nahvi'l-'Arabî li gayri'l-'Arab" alt başlığını taşıyan bu seri Muhammed İsmâ'îl Sînî, İbrâhîm Yûsuf Seyyid ve Muhammed er-Rifâ'î eş-Şeyh tarafından hazırlanmıştır ve şu İlahiyat fakültelerinde okutulmaktadır:

1. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
2. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,²⁰

¹⁹ Arapça öğretiminde kullanılmaya başlayan yeni metotların yeni gibi görülseler de aslında diğer dillerin öğretimi için geliştirilen metotların taklidinden ibaret olduğu şeklinde eleştiriler de yapılmaktadır. Bunlara göre her dilin öğretilmesinde o dile has metotlar kullanılır ve bunlar göz önünde bulundurulmadan bir diğer dilin öğretiminde istiare edilmeleri isabetli değildir. Bk. 'Abdurrahman 'Abdulhâfız el-Hatîbât, *el-Muşkilâtu'l-lugaviyye elletî tuvâcühuhâ et-talebe gayri'n-nâtükîne bi'l-lugati'l-'Arabîyye fi'l-Câmi'âti'l-Urdunîyyeti'r-resmîyye fi merhaleti bakalûryûs*, Mute 1999, s. 239; 'Abdul'alîm Fevdâ, a.g.m., s. 185.

²⁰ 1. sınıfta I ve II. ciltleri 2. sınıfta III. cildi okutulmaktadır.

3. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
4. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
5. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
6. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi,²¹
7. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,²²
8. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi²³,
9. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,²⁴
10. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,²⁵
11. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,²⁶
12. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
13. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.²⁷

Bilindiği üzere dil öğretim metotları ve buna dayalı olarak dil öğretimi alanında yazılmış kitaplar arasındaki en önemli farkı nahiv öğretimindeki yaklaşım oluşturmaktadır. *el-Kavâ'idu'l-'Arabiyyetu'l-Muyessere* serisinin en önemli özelliği ıstıhlara dayalı teorik izahlara yer vermekten daha çok nahiv kalıplarının uygulanmasına dayalı alıştırmalar yaptırmak yoluyla dilbilgisi öğretimi usulünü benimsemiş olmasıdır.

Seride belirli sayıda kelime kullanımı ile sınırlı kalınmaya özen gösterilmiştir. Muhammed 'Abduh tarafından hazırlanmış olan Arapça'da yaygın kelimeler listesinden her bir kitapta bin kelime kullanılmıştır. Yaygın ve zaruri kaidelerinin hazını kolay cüzlere ayrılarak verilmesi hedeflenmiş, mümkün olduğunda faydasız ıstıhlardan kaçınılmış, kaideler bazen geleneksel üslûptan farklı tarzda verilmiştir. Çeşitli ve çok sayıda alıştırmaya konulmuş, kolaydan zora doğru bir sıralama takip edilmiştir. Alıştırmaların dilin kabiliyetlerini geliştirici tarzda olması hedeflenmiştir. Parça ve alıştırmaların içeriklerinde İslâm kültürüne ait unsurlara ve uluslar arası planda öneme sahip konulara yer verilmiştir.

el-Kavâ'idu'l-'Arabiyyetu'l-Muyessere serisi, *el-'Arabiyyetu li'l-hayât* serisinin birinci ve ikinci kitaplarını bitirenlerin seviyelerine göre hazırlan-

²¹ 1-3. ciltler birinci sınıfta okutulmaktadır.

²² 1. ve 2. sınıfta tamamı okutulmaktadır.

²³ I ve II. ciltleri birinci sınıfta, III. cildi ikinci sınıfta okutulmaktadır.

²⁴ Yeni program birinci sınıflarda I-III. ciltleri okutulmaktadır.

²⁵ Ahmet Yüksel, Osman Şahin, Metin Yanarates tarafından, *Uygulamalı Arapça Dilbilgisi* adıyla özetlenmiş olarak İlahiyat bölümü 2. sınıfta okutulmaktadır.

²⁶ 1 ve 2. ciltler birinci sınıfta, 3. cilt ikinci sınıfta okutulmaktadır.

²⁷ 1-3. ciltler birinci sınıfta okutulmaktadır.

mıştır. Üç kitaptan oluşan serinin her bir kitabında dersler gramer örneklerini ihtiva eden bir parça ile başlamaktadır. Parçada geçen gramer ile ilgili örnekleri açıklama kısmı (şerh) takip etmektedir. Ardından alıştırmalar gelmekte, bunlar kısa metinler de ihtiva etmektedir. Kaidelerin özeti ile ders bitmektedir. Her dört-beş dersten sonra geçmiş derslerin tekrarını içeren "et-Tedrîbâtü'l-âmmе" bölümü ve kitabın sonunda da genel bir tekrar bölümü bulunmaktadır.

Seri hakkında şu değerlendirmelerde bulunabiliriz: Seri, dilbilgisi öğretiminde çağdaş öğretim metotlarına uygunluk arz etmektedir. Geçmiş konularla ilgili genel alıştırma bölümleri bulunması olumlu bir özelliktir. Seride bazı gramer konularına temas edilmemiştir. Ancak, iştigâl, nüdbe, terhâm, i'lâl kaideleri gibi çok fazla kullanım alanı bulunmayan bu tür gramer kaidelerine yer vermemesi bir eksiklik olarak nitelendirilemez. Zira yaygın kullanımı olmayan bu konular gerektiği ölçüde ders hocaları tarafından verilebilir. Ancak cümlelerin i'rabı gibi konulara yer verilmesi uygun olurdu. Sarf konuları kitabın içerisine dağılmış vaziyettedir. Bu durum genellikle sarf derslerinin ayrı olarak işlendiği İllâhiyat fakülteleri için bir zorluk vesilesi olarak değerlendirilebilir. Yine nahivden istisnâ konusu, sıfatlar vb bazı konular birden fazla derse dağıtılmış durumdadır. Bunların bir arada verilmesi daha uygun olabilirdi. Bazı gramer konularında takviyeye ihtiyaç duyuracak eksiklikler bulunmaktadır. Alıştırmaların oldukça fazla olması derslerde hepsinin uygulanması imkânı vermemekte ve öğrenciler açısından da bıktırıcı olmaktadır.

Yine de seri İllâhiyat fakültelerinde gramer öğretiminde kullanılabilen mevcut en derli toplu kitap olarak değerlendirilebilir.

1b) *el-'Arabîyyetu li'l-hayât: "Menhec Mutekâmil fi ta'lîmi'l-'Arabîyye li gayri'n-nâtükîne bihâ"* alt başlığını taşıyan seri Muhammed İsmâ'îl Sînî, Nâsif Mustafâ 'Abdu'l-'azîz, Muhyiddîn Ahmed Sâlih, Mustafâ Ahmed Suleymân'dan oluşan bir heyet tarafından hazırlanmıştır ve şu İllâhiyat fakültelerinde okutulmaktadır:

1. Cumhuriyet Üniversitesi İllâhiyat Fakültesi,²⁸
2. Çukurova Üniversitesi İllâhiyat Fakültesi,
3. Dokuz Eylül Üniversitesi İllâhiyat Fakültesi,
4. Gazi Üniversitesi Çorum İllâhiyat Fakültesi,²⁹

²⁸ Birinci sınıfta I ve II. ciltleri okutulmaktadır.

²⁹ Birinci sınıflarda pratik Arapça için I ve II. ciltleri okutulmaktadır.

5. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
6. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,³⁰
7. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
8. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.³¹

el-'Arabiyyetu li'l-bayât, temel seviye için iki, orta ve ileri seviyeler için birer kitap olmak üzere dört kitaptan oluşan ve yetişkin yabancılara Arapça öğretmeyi hedefleyen bir seridir. Türkiye'de üç cildinin tıpkı basımı yapılmış bulunmaktadır. Seride destekleyici materyal olarak ses bantları, resimler, alıştırmalar vb. kullanılmıştır. Video kasetleri gibi görsel-işitsel materyalleri bulunmamaktadır.

Arap olmayan yetişkinler için tam bir Arapça öğretim programı ortaya konulması, dilin dört becerisi çerçevesinde öğrencinin dili uygulaması, kaidelerle ilgili zarurî kısa bilgiler yanında temel terkipler ve kelimelerle öğrenciyi donatma ve Arap-İslâm kültüründen örnekler sunulması, müellifleri tarafından serinin genel hedefleri olarak belirlenmiştir.

Seride dersler diyaloglarla başlamaktadır. Diyaloglar özellikle ilk bölümlerde oldukça kısa tutulmuştur. Sonraki bölümlerde daha uzun ve girift bir hâl almaktadır.

Her bir ders öğretimde esas kabul edilen çok sayıda alıştırmaya desteklenmiştir. Bu alıştırmaları konu bakımından: anlama alıştırmaları, sözdizimi ve morfoloji alıştırmaları, diyalog alıştırmaları, sözlü ve yazılı anlam alıştırmaları, biçim bakımından: tekrar alıştırmaları, ayırt etme alış-

³⁰ Mehmet Çakır tarafından "*el-'Arabiyye el-hayye li't-tullâbil'l-Etrâk*" adıyla hazırlanmış özeti birinci sınıfta okutulmaktadır. Kitapta Türk öğrencilerinin genelde zorlandığı hususlar göz önünde bulundurularak bazı alıştırmaların azaltılması veya çoğaltılması yoluna gidilmiştir. Zaman zaman tercüme örnekleri verilmiştir. Kitabın aslı ünitelerine hemen hemen hiç müdahale edilmemiştir. Sadece alıştırmalarda güncelliğini yitiren bazı konular ve bunlara bağlı metinler yenilenmiş, günümüz iletişim dilinin vazgeçilmez ifade tarzı olan dolaylı cümle alıştırmaları yazar tarafından ilave edilmiştir. Labo-ratuara yönelik alıştırmalar sınıfta uygulanabilir hâle getirilmiştir. Bazı ünite sonlarına Türkçe'den Arapça'ya çeviri alıştırmaları konulmuştur. Bk. Mehmet Çakır, *Türkler İçin Yaşayan Arapça*, Ankara 1998. Ancak kitabın aslında zaten az olan resim vb. görsel unsurlardan arındırılmış olması bir olumsuzluk olarak değerlendirilebilir. Mamafih Arap âleminde yazılmış bulunan ders kitaplarının Türkiye'deki Arapça öğretimi ile tam örtüşmediği hususu zaman zaman gündeme getirilmektedir. Bu açıdan Mehmet Çakır'ın verimliliği ancak uygulama ile test edilebilecek bu çalışmasının yurt dışında yazılmış kitapların Türkiye'deki öğretime uyarlanması çalışmalarını için önemli bir örnek teşkil edeceği kuşkusuzdur.

³¹ Birinci ve ikinci sınıflarda I ve II. cildi okutulmaktadır.

tırmaları, değiştirme alıştırmaları, konuşmaya yönelik iki veya üç aşamalı cevap alıştırmaları şeklinde tavsif edilebilir. nitelerde kırk-atmış civarında alıştırma bulunmaktadır. Bu alıştırmalarda beş yüz kadar kelime hazinesi kazandırılması da amaçlanmaktadır. Alıştırmaların dilin dört temel becerisini geliştirmeye yönelik olmasına zen gösterilmiştir. Her ünitenin sonunda basit ve temel yapılarla sınırlandırılmış biçimde dilbilgisi ve geçen kelimelerin listesi verilmektedir.

Seride dil ğretim metotlarından direkt metot benimsenmekle birlikte nadir olarak öğretmenin vasıta dil kullanmaya başvurması kabul edilmektedir. Günlük hayatla ilgili kelimelerin ve terkiplerin verilmesi ve kaidele- rin terkipler çerçevesinde fonksiyonel olarak öğretilmesi hedeflenmektedir.

Seride ikinci kitapta birinciden farklı olarak her dersin sonunda açıktan okuma parçaları yer almakta, ayrıca otuz tane yazılı veya sözlü anlatım (tabir) konusu bulunmaktadır. Ayrıca diyalogun nesre çevrilmesi, zıt anlamlı kelimeler, belirli bir kelime ile başlayarak diyalogun yeniden yazılması gibi birinci kitapta bulunmayan alıştırmalar yer almaktadır. nc kitapta ise bunlardan farklı olarak serbest sözlü ve yazılı anlatım ve sarf alıştırmaları yer almaktadır. nitelerde otel, arşı, posta-telefon-telgraf, hastane, doktor muayenehanesi, trafik-yol sorma gibi konular ele alınmaktadır.³²

Serinin genel bir değerlendirmesi olarak da şu hususlar söylenebilir:³³

Kitap, eski ve yeni kabul edilen yöntemlerin sentezini yaparak iletişimsel ve bilişsel bir öğrenme kuramı takip etmektedir. Kitapta daha çok yapısal, durumsal ve kavramsal dilbilimsel tanımlamalar olduğu gibi az da olsa işlevsel tanımlamalar da bulunmaktadır. Kullanılan dil kısmen gerçekliğe sahiptir. Resim, karikatür, harita, şiir, şarkı, bilmece-bulmaca gibi unsurlara fazla rastlanmamaktadır. Dinleme anlama bölümlerinde soru- cevap, çoktan seçme vb alıştırmalara yer verilmiştir ve bunlar öğrencilerin seviyelerine uygundur. Sözlü anlatımla ilgili konular günlük hayatta ihtiyaç duyulan konulardır. Okuma metinleri öğrencinin seviyesine uygundur. Yazılı anlatım bölümlerinde cümle yazma, kompozisyon yazma, diyalog yazma vb uygulamalar bulunmaktadır ki, bunlar dilin ğreniminde

³² Bk. Yusuf Karataş, *Türkiye’de Arapça ğretimi Açısından “el-Arabiiyetu lil-hayât” Ders Kitabının Değerlendirilmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2001, s. 55-57

³³ Bk. Karataş, *a. tez.*

pozitif etkiye sahip unsurlardır. Sözcük bilgisi ve dil bilgisi yükü öğrenci seviyesine uygundur. Kitapların sonunda kelime dizinleri yer almaktadır.

Kitabın tenkit edilebilecek yönleri olarak da şunlar söylenebilir: Çok sayıda benzer alıştırmaya içermesi öğrenci açısından bıktırıcı olmaktadır. Ayrıca ders saatlerinin azlığı sebebiyle hepsini çözme imkânı bulunmamaktadır. Özellikle birinci ciltten sonra görsel unsurlar son derece azalmaktadır. Bu bakımdan kitabın Türkiye'deki baskısı öğretime yeterince elverişli değildir.

1c) el-Kırâ'atu'l-muyessere:

Şu İlahiyat fakültelerinde okutulmaktadır:

1. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,³⁴
2. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
3. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
4. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
5. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
6. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi,³⁵
7. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,³⁶
8. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,³⁷
9. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
10. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
11. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.³⁸

el-Kırâ'atu'l-muyessere serisi, Kral Suud Üniversitesi Arap Dili Enstitüsü tarafından yabancılara Arapça öğretmede okumanın sağladığı yararlar göz önünde bulundurularak bu konudaki ihtiyacı karşılamak amacıyla hazırlanmıştır. Seride yaygın kelimelerin kullanılmasına özen gösterilmiş, bu amaçla Dâvûd 'Abduh tarafından derlenmiş olan "Arapça'daki Yaygın Kelimeler" listesi göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu listenin yanı sıra Kur'an-ı Kerim'de 20'den daha fazla geçen kelimeler de kullanılmış her iki listede yer alamayan az sayıdaki kelime de konuların gereği olarak kullanılmıştır.

³⁴ 1. ve 2. sınıfta metin derslerinde I. cildi okutulmaktadır.

³⁵ Birinci sınıfta her üç ciltten seçme metinler okutulmaktadır.

³⁶ 1. ve 2. sınıfta tamamı okutulmaktadır.

³⁷ I. cildi birinci sınıfta Metin dersinde okutulmaktadır.

³⁸ Birinci sınıflarda metin dersinde I. cildi, ikinci sınıflarda metin dersinde II. cildi okutulmaktadır.

Seride girift ve garip terkipler kullanılmamaya özen gösterilmiştir. Konuların İslâm kültürüyle ilgili konulardan genel Arap kültürüne ait ve evrensel öneme sahip konulara, nüktelere varıncaya kadar dengeli bir çeşitlilik arz etmesine özen gösterilmiştir.

Her metinden sonra okunanı anlamaya, kelime ve terkiplerin kazanılmasına, tabir (anlatım) yeteneğinin arttırılmasına yönelik uygulamalar bulunan çeşitli alıştırmalar yer almaktadır.

Seride dinî konular ağırlıktadır. Metinlerin büyük oranda harekeli oluşu, öğrenciyi harekesiz metinleri okumaya alıştırmaya açısından dezavantaj olarak düşünülebilir. Ayrıca kitap her türlü görsel malzemedan uzak donuk bir sunuma sahiptir. Modern metinler de yeterince yer almamaktadır.

2) EL-‘ARABİYYETU Lİ’N-NÂŞİ’İN SERİSİ:

“*Menhec mutekâmil li-gayri’n-nâtikîne bi’l-‘Arabıyye*” alt başlığını taşımaktadır. Mahmûd İsmâ‘îl Sînî, Nâsif Mustafâ ‘Abdul‘azîz, Muhtâr et-Tâhir Huseyn tarafından hazırlanmıştır. Orijinali, altı kitaptan oluşmaktadır. Ancak Türkiye’de on iki kitap hâlinde basılmıştır.

Seri, şu İlahiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır:

1. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi,³⁹
2. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,⁴⁰
3. Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi,⁴¹
4. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,⁴²
5. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.⁴³

Serinin tek bir yabancı dil öğretim yöntemine bağlı kaldığı söylenebilir. Birinci kitapta direkt metot göze çarparken beşinci ve altıncı kitap dilbilgisi-çeviri yönteminin izlerini taşımaktadır. Bu nedenle seri seçmeli metot teorisine göre hazırlanmış denebilir.

İlk dört kitap sözlü ve yazılı anlatım becerilerini öne çıkartmaktadır. Beşinci ve altıncı kitap okuma-anlama, dinleme-anlama ağırlıktadır. Bu

³⁹ 2. sınıflarda IX ve X. ciltleri, 3. sınıflarda da XI-XII. ciltleri Metin kitabı olarak okutulmaktadır.

⁴⁰ 3. sınıfta X, XI ve XII. ciltleri okutulmaktadır.

⁴¹ Nahiv konuları ders hocaları tarafından anlatılmakta ve bu seri metin kitabı olarak kullanılmaktadır.

⁴² Yeni Program birinci sınıflarda Metin derslerinde 1. dönemde (1-4), 2. dönemde (5-6) kitapları, ayrıca öğretmenlik bölümünde birinci sınıflarda Muhâdese derslerinde (1-2), Metin derslerinde (3-4) kitapları okutulmaktadır.

⁴³ Metin derslerinde 6. ciltten itibaren okutulmaktadır.

nedenle son iki kitapta çeşitli konularda uzun sayılabilecek metinlere yer verilmekte ayrıca konu sonlarına dilbilgisi özetleri konulmuş bulunmaktadır. Her ciltte kelime sayıları sınırlandırılmış olup kelime bilgisini geliştirmeye yönelik yeterince alıştırmaya vardır. Müellifler tarafından oluşturulmuş yapay metinler yanında Arap yazarlardan alınmış örnek metinler de sunulmuştur. Öğrencilerin ilgisini çekebilecek bilmece, bulmaca gibi çalışmalar pek bulunmamaktadır ki, temel hedefi gelişim çağındakilere Arapça öğretmek olan seri için bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Sözlü anlatım bölümündeki konular, öğrencinin günlük yaşamda iletişim kurmasına duygu ve düşüncelerini ifade etmesine yardımcı olacak niteliktedir. Yazılı anlatım bölümünde paragraf yazma, diyalog hazırlama, özet çıkarma gibi aktiviteler bulunmaktadır ki, bunlar öğrencinin yazma yönünün güçlendirilmesi bakımından önemlidir.

Seride yer alan kelime ve dilbilgisi yükü her cildin hitap ettiği öğrenci seviyesine uygun olduğu söylenebilir. Kelime sayısı sınırlı olup sonraki ünitelerde de tekrarlanarak öğrencinin kavraması kolaylaştırılması olumlu bir yön olarak göze çarpmaktadır.

Seride metinlerin hareketli olması özellikle ileri sınıflar için bir dezavantaj olarak düşünülebilir. Bir de serinin orijinali cilt, kapak, sayfa düzeni vb özellikler açısından ilgi çekici özellikler taşımakla beraber Türkiye’de yapılan baskıları orijinalinin özelliklerini pek yansıtmamaktadır ki, bu da öğretim açısından olumsuz bir durum teşkil etmektedir.⁴⁴

Seri İlahiyat fakültelerinde gramerle ilgili derslerin de ihtiyacını karşılayacak komple bir kitap niteliğinde değildir. Zaten seriyi okutan İlahiyat fakülteleri bunlardan metin kitabı olarak ya da pratik konuşmaya yönelik kısımlarından mükaleme derslerinde istifade etmektedirler.

3) İMAM MUHAMMED B. SUUD ÜNİVERSİTESİ DİL ENSTİTÜSÜ ARAPÇA ÖĞRETİM SERİSİ

İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü tarafından hazırlanan bu seri, “*Silsiletu Ta’lîmi’l-lugati’l-‘Arabîyye*” genel başlığını taşımaktadır. 4 kura göre düzenlenmiş olan seri Arapça ve bazı İslâmî ilimlerin beraberce öğretilmesi hedefi gözetildiğinden çok sayıda kitaptan oluşmaktadır. Ancak Türkiye’de bazı İlahiyat fakültelerinde sadece *Nahiv*, *Sarf* ve *Ta’bîr* kitapları okutulmaktadır. *Nahiv* ve *Sarf* kitapları: Uludağ Üniversitesi

⁴⁴ Serinin geniş değerlendirmesi için Bk. Üzümlü, a. tez, s. 95-97.

tesi İlahiyat Fakültesinde; *Sarf ve Ta'bir* kitapları: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ders kitabı olarak kullanılmaktadır.

Seride genel hedef, Arapça'nın İslâm kültürünü yaymak için bir kapı olacak şekilde sunulmasıdır. Bu yüzden İslâmî mefhumlar dille ilgili kitaplara serpiştirilmiş, dinî bilgilere ise yine seride yer alan dinî kitaplarda yoğun olarak yer verilmiştir. Tüm serinin 2 yıllık bir öğretim devresinde verilmesi öngörülmektedir.

Birinci kurda öğrenci nahiv terkiplerini ve sarf sîgalarını uygulama bağlamında görürken ikinci kurdan itibaren kaidelerle de karşılaşmaktadır. Mümkün olduğunca en yaygın nahiv terkipleri ve sarf sîgalarının verilmesine çalışılmıştır. Basit cümlelerden mürekkebe doğru bir sıralama takip edilmiştir. Şaz ve nadir kalıplardan uzak durulmaya çalışılmıştır.

3a) Nahiv Kitapları: Nahiv kitapları 2, 3 ve 4. kurlar için hazırlanmıştır. Konular kitaplar içerisinde seviyeye uygun olarak dağıtılmış vaziyettedir.

İkinci kurun kitabında şu konulara yer verilmiştir: Kelimenin üç çeşidi, isim çeşitleri: müennes-müzekker, müfred-müsenna-cemi, isim cümlesi ve bu çerçevede munfasıl merfu zamirler, ism-i işâret, ism-i mevsûl, inne ve benzerleri, kâne ve benzerleri. Fiil cümlesi, fâil, mef'ûl, muzâf ileyh, zarflar, istifham cümlesi ve istifham edatları. 3. Kur kitabında yer alan konular da şunlardır: İ'rab alametleri, isim ve fiillerde mebnîlik, sahih ve mu'tel fiiller, ef'âl-i hamse, esmâ-i hamse, isim ve fiillerin i'rab şekilleri, şart cümlesi, haberin öne geçtiği cümleler. Hâl, na't, nidâ, istisnâ, ism-i tafdil, teaccüb üslûbu, medh ve zem filleri, te'kid, bedel, temyiz, gayri munsarifler, mef'ûl-i mutlak, mef'ûl li eclih, sayılar konuları da 4. Kurun kitabında ele alınmaktadır.

Kitaplarda öncelikle anlatılacak kaidenin örneklerini içeren metin verilmekte, sonra ayrıntılı cetvellerle kaide ile ilgili örnekler sunulmaktadır. Bunu tahlil ve açıklama içeren kısım ve onu da kaidenin istinbatı takip etmektedir. Sonra dersin konusuna göre değişiklik gösteren alıştırmalar yer almaktadır. Her bir kitapta belirli sayıda kelime ve nahiv ıstılâhı yer almaktadır. Görsel malzeme olarak sadece her konunun başında metinle ilgili bir resim konulmuştur. Metinlerde genellikle dinî konulara ağırlık verilmektedir.

3b) Sarf Kitapları: Sarf sîgalarının okuma parçası çerçevesinde tabi siyak içerisinde verilmesi hedeflenmiştir. Her dersin başında yer alan metni, parçayı kavramayı ölçen sorular takip etmektedir. Ardından sarf konusu-

nun arzı ve kaidelerin çıkarılması kısmı yer almakta, son olarak da kaide-
nin yerleşmesi amacıyla konulmuş olan çeşitli alıştırmalar bulunmaktadır.

2. Kur kitabında şu sarf konuları bulunmaktadır: Fiil-i muzârînin hal-
leri, zamirlerin bitişmesi, mâzî fiillerin muzârî ve emirleri, mezid fiillerde
muzârî ve emir konuları sahih salim fiil çerçevesinde verilmekte, kitap
kelimenin kökünün bulunmasına ve anlamının sözlükten çıkarılmasına
ayrılmış bir bölümle bitirilmektedir. 3. Kur kitabında ise şu konulara yer
verilmiştir: Mehmûz, muzâaf, misâl, ecvef, nâkıs, leff fiillerin çekimleri,
sülâsî fiillerden ism-i fâil ve ism-i mef'ûl yapımı, sözlüklerden, kökünü
bularak ve ilâve edilen harfleri tespit ederek fiillerin anlamlarının çıkarıl-
ması. 4. kur kitabının konuları da ise şunlardır: Sıfat-mevsûf, câmid-
müştak tanımları, masdar sîgalarının öğretimi (aslî masdar, mimli masdar,
masdar-ı merre, masdar-ı hey'e), ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe,
ism-i zamân ve mekân, ism-i âlet, ism-i mensûb, sözlüklerden kelimelerin
anlamlarının tespiti konusunun tamamlanması.

Sarf konularının metinlere ve alıştırmalara dayalı olarak verilmiş ol-
ması kitabın en önemli özelliğini teşkil etmektedir ve bu özelliği ile bu
serinin sarf kitapları İlâhiyat fakültelerinde eksikliği çekilen sarf kitabı
meselesinde bir alternatif olarak düşünülebilir.

3c) Ta'bîr (Mukâleme) Kitapları: Bu kitaplarda her ders konu ile ilgi-
li bir diyalogla başlamakta sonra anlama soruları ve diğer alıştırmalar yer
almaktadır. İlk kitapta cümle kurulmasına, ikinci kitaptan itibaren de
kompozisyon yazdırılmasına ağırlık verilmektedir. Kalıp ifadeler, ilgili
alıştırmalar yoluyla yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Birbiriyle bağlantılı
konular birkaç dersten oluşan ünitelerde toplanmıştır. Alıştırmalarının
"el-'Arabiyyetü li'l-hayât" serisine göre daha az ve sade oluşu ve yazılı
kompozisyona önem vermesi bu serinin olumlu yönleri olarak göze
çarpmaktadır. Ancak ağırlıklı olarak dinî konuların yer alması pratik ko-
nuşma dersleri için tam anlamıyla isabetli değildir. Hayatın çeşitli yönle-
riyle ilgili daha fazla konuya yer verilmesi kanaatimizce daha isabetli
olurdu.

4) EN-NAHVU'L-VÂZIH

Mısırdı, 'Ali el-Cârim ve Mustafâ Emîn tarafından orta öğretim talebe-
leri için hazırlanan bu kitaplarda konular örnek cümlelerle başlamakta,
sonra şerh kısmı ile kaideler açıklanmakta, ardından da çeşitli alıştırmalar-
la konunun yerleştirilmesi cihetine gidilmektedir.

Kitap şu fakültelerde okutulmaktadır:

1. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,⁴⁵
2. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
3. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
4. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,⁴⁶
5. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
6. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,⁴⁷
7. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,⁴⁸
8. Yüzcüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.⁴⁹

en-Nabvu'l-Vâzih, tüme varım metoduyla yazılmıştır. Eski alışılmış kitapların üslubuna benzemediğinden ilk plânda ilgi görmüştür. Ancak şu gerekçelerle tenkide de uğramaktadır: Basra ekolünün metodu benimsendiğinden kuralların sebebi çok araştırılmaktadır. Yorumlar bıktırıcıdır ve öğretim zordur. Nahiv öğretimine açıklık ve kolaylık getirdikleri iddiasında olan yazarlar eski tarifleri öğretim metotlarına göre yeniden düzenlemekten öteye geçememişlerdir. Bu sebeple eski kitapların en bariz unsurlarından olan tanım problemi bu kitapta da olduğu gibi kalmıştır. Alıştırmaların diline özen gösterilmemiştir. Üslûp sağlam değildir, dil zayıftır. Konular hayattan kopuk olarak işlendiğinden alıştırma ve örneklerde dilin hayatla olan bağı göz ardı edilmiştir. Kolay Arapça öğretimi hedefini gerçekleştirilmekten çok uzaktır.⁵⁰

Kitabın en önemli dezavantajları olarak verdiği örneklerin hayattan kopuk oluşu ve gramer konularınının metinler değil de bağımsız cümleler bazında verilmiş olması sayılabilir.

⁴⁵ İlahiyat bölümünde 1. sınıfta nahiv dersinde Orta kısmı, 2. sınıfta da lise kısmı okutulmaktadır.

⁴⁶ I. ve II. kitapları yardımcı ders kitabı olarak okutulmaktadır.

⁴⁷ Eski programda birinci ve ikinci sınıflarda gramer derslerinde okutulmaktaydı.

⁴⁸ Bu fakültede *en-Nabvu'l-vâzih* 2. ve 3. sınıfta, diğer serilerde bulunmayan bazı gramer konularının yer alması ve klasik kelimelerin kullanılmış olmasından dolayı okutulmaktadır. Ancak farklı kitaplar okudukları için öğrencilerin intibakta zorlandıkları müşahade edilmiştir.

⁴⁹ 2. sınıflarda, birinci sınıfta *el-Kavâ'idu'l-'Arabiyyetu'l-muyessere* serisinden okutulan konuların derinlemesine tekrarı amacıyla okutulmaktadır.

⁵⁰ Doğan, a.g.e., s. 40.

5) İLÂHİYAT ÖNLİSANS PROGRAMI ARAPÇA KİTAPLARI (I-II)

Nasuhi Ünal Karaaslan ve Muharrem Çelebi tarafından Açık Öğretim İlahiyat Ön Lisans Programı öğrencileri için hazırlanmıştır. 2 cilt hâlinindedir. Her bir ders metin ile başlamakta bunu o konuyla ilgili gramer kaide-lerinin Arapça ve Türkçe açıklaması izlemektedir. Ardından parçayla ilgili sorular ve peşinden de çeşitli alıştırmalar yer almaktadır. Sonra Türkçe gramer özeti ve yeni kelimeler listesi bulunmakta, her bir ders, konuyla ilgili "Değerlendirme Soruları" başlığını taşıyan kısa bir test ile bitmektedir.

İlahiyat Önlisans Programı Arapça Ders Kitapları, ilgili açık öğretim programı yanında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Kitaplarda sonraki baskılarında tashihine ihtiyaç bulunan bazı küçük gramer hataları göze çarpmaktadır. Ayrıca seviyelerinin Açık Öğretim İlahiyat Önlisans Programında okuyan öğrencilerin seviyesinin biraz üzerinde olduğu değerlendirilmesinde bulunabilir.

6) ANLATIMLI ARAPÇA

Taceddin Uzun, Ayhan Erdoğan, Orhan Parlak, Latif Solmaz, Muhittin Uysal, Muhammet Tasa, Şehabettin Kırdar'dan oluşan bir heyet tarafından hazırlanmış olan kitap, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Kitap, "Eğer Arapça'yı anadil öğretir gibi öğretemiyorsak o zaman öğrenimi sağlamak için onu anlayarak öğrenme düzeyi ile götürmeliyiz" düşüncesinden hareketle hazırlanmıştır. Yaklaşık 70 ders ile Arapça'nın en önemli konuları incelenmiştir. Her derse örneklerle başlanmıştır. Örnekler konunun anlatımına uygun düşecek tarzda sıralanarak anlatım kısmında geniş olarak çözümlenmiş, konunun kuralları bu örnekler çerçevesinde açıklanmıştır. Kurallar başlığı altında konu öz olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bu öz bilgi Arapça olarak el-kā'ide/el-kavâ'id başlığı ile de özetlenmiş, bununla öğrencinin terimleri Arapça aslından görerek tanınması ve Arapça dilbilgisi kitaplarına hazır hâle gelmesi hedeflenmiştir. Bütün uygulamalarda örnek çözümler bulunmaktadır.⁵¹

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde uygulamasından ne gibi sonuçlar alındığını bilemediğimiz kitapta, gramer konularının Türkçe anlatı-

⁵¹ Bk. Heyet, *Anlatımlı Arapça*, Konya 2002, s. 3-4.

arak öğrencilere kolaylık sağlanması dışında, Arap aleminde hazırlanmış Arapça öğretim kitaplarından müstağni kılacak bir husus göze çarpılmaktadır.

7) EI-KİTÂBU'L-ESÂSÎ

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Aktif Sistem adı verilen programda birinci sınıfta on altı saat olarak birinci ve ikinci ciltleri, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde ise sekiz saat olarak birinci cildi okutulmaktadır.

Seri, Tunus'ta 1988 yılında es-Sa'îd Muhammed Bedevî ve Fethî 'Alî Yûnus tarafından "*el-Kitâbu'l-esâsî fi ta'lîmi'l-lugati'l-'Arabiyye li-gayri'n-nâtîkîne bihâ*" adıyla hazırlanmıştır. Üç ciltten oluşan bu serinin genel amacı, öğrencinin dilin temel dört becerisindeki genel esasları kavrayarak kendi kendini ilerletebileceği bir seviyeye gelmesidir.

Seride ilk ciltte genelde günlük hayatla ilgili konular ele alınmış ve dilin tabîî hayattaki kullanımı üzerinde durulmuştur. Bunlar alışveriş gibi sözlü kullanımlar olabildiği gibi, kira sözleşmesi ve yolculuk kartı doldurulması ve günlük gazeteler gibi yazılı hususları da içermektedir. Yaşayan bir dilin öğretiminde tabîî başlangıç sürecini temsil etmeleri sebebiyle dinleme ve konuşma kabiliyetlerinin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.⁵² Harekeli basite yakın seviyeli günlük hayatla ilgili metinlerden ve alıştırmalardan oluşmaktadır. Her metnin sonunda yeni kelimeler tablo hâlinde toplu olarak verilmektedir. İkinci ciltte ise birinci ciltte yoğunlaşılacak konuşma ve dinleme kabiliyetlerinin yanı sıra özellikle okuma ve yazma kabiliyetlerinin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmak hedeflenmektedir.⁵³ Bu amaçla bu ciltte, muâsır Arap kültür ve medeniyeti ile ilgili konular ele alınarak Arap ülkeleri, başkentleri, sanatlar (hat, mimarlık, şiir, hikaye, tiyatro vb.), Arap ülkelerindeki zenginlik kaynakları, basın-yayın araçları, âdet ve gelenekler vb. konuların yanı sıra cümle tahlilleri alıştırmaları, Arapça yazma ve anlatma, sözlük kullanma ve sözlükte bir kelimenin anlamının nasıl aranacağı, Arapça mektup yazma, günlük gazete ve dergileri okumaya yardımcı olacak kelime, tabir ve cümleler, günlük hayatta Arapça'nın konuşmada kullanılması alıştırmaları gibi hususlar

⁵² Sa'îd Muhammed Bedevî-Fethî 'Alî Yûnus, *el-Kitâb el-Esâsî fi ta'lîmi'l-lugati'l-'Arabiyye li-gayri'n-nâtîkîne bihâ*, Tunus 1983, I, d.

⁵³ Bedevî-Yûnus, *a.g.e*, I, h.

üzerinde durulmaktadır.⁵⁴ Son ciltte de uzun sayılabilecek okuma parçaları yer almaktadır.

Seride her bir derste metinleri takiben, parçada yeni öğrenilen kelimeleri içeren, kelimelerin doğru şekilde sıraya dizilerek cümle oluşturulması, boşluklara uygun kelimeler getirilerek cümlelerin tamamlanması, karşılıklı diyalog içerisinde boş bırakılan cümlelerin tamamlanması, müfred kelimelerin müsenna ve cemiye çevrilerek cümlelerin yeniden yazılması, kelimelerin cümle içerisinde fâil konumundan mef'ûl konumuna geçirilerek gerekli i'rab değişikliklerinin yapılması, parantez içerisinde cümleye uygun kelimenin seçilmesi, ism-i mevsullere göre gerekli değişiklikler yapılarak cümlelerin tamamlanması, boşlukların uygun ism-i mevsulle doldurulması, verilen kelimelerden cümle oluşturulması, mâzîsi verilen fiillerin muzârî, emir, ism-i fâil ve ism-i mef'ûllerinin bulunması (sonra buna masdar ve ism-i mekan da ekleniyor), boşlukların uygun ismi işaretlerle doldurulması, boşlukların müevvel masdar ile doldurulması, köklerle türemiş kelimeler arasındaki ilişkinin gösterilmesi, seçenekler arasından doğru cevabın seçilmesi, fiil cümlelerinin zamirler başa alınarak isim cümlelerine çevrilmesi, fiil çekimlerindeki boşlukların doldurulması gibi alıştırmalar yer almaktadır. Her konu sonunda sözlü ve yazılı anlatım (ta'bir şefevî veya ta'bir kitâbî) konusu verilmekte, her bir ünite de birden fazla gramer konusu yer almaktadır.

Seride ilk plânda dikkati çeken bir husus metinlerin özellikle ikinci ciltten itibaren oldukça uzun tutulmuş olmasıdır. Önsözde bunun sebebi şöyle açıklanmıştır: "Bununla öğrenci dilin bizzat kendi metni üzerinde yeterli uygulama fırsatı bulsun ve okuma parçası ile gramer anlatımı ve alıştırmalar arasında bir denge bulunsun istedik. Böylece kitap sadece kaideleri açıklayıp alıştırmaya yapan bir kitap hüviyetine dönüşmemiş olmaktadır. Genel olarak kitabın hacmini bu üç yön (okuma parçaları-kaide açıklamaları-alıştırmalar) arasında adil olarak paylaşdırmak istedik."⁵⁵ Ancak bu değerlendirme isabetli değildir. Zira, metinlerin uzunluğu, özellikle yeterli seviyeye sahip olmayan öğrenciler için aşırı yorulma ve sıkılmaya sebebiyet verebilir.

⁵⁴ Bk. Bedevî-Yunus, *a.g.e*, II, 17-18.

⁵⁵ Bedevî-Yunus, *a.g.e*, II, 11

b) DİĞER KİTAPLAR

İlâhiyat fakültelerinde Arapça derslerinde temel ders kitaplarının yanı sıra okutulan diğer kitaplar da şunlardır:

1. Hüseyin Avni Çelik, Hüseyin Tural, *Mebâdi'ü 'ilmi's-sarf* (Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde sarf derslerinde okutulmaktadır).

2. Muhammed Zerkân Ferah, *el-Vâzih fi'l-belâgati'l-'Arabiyye* (Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde 3. sınıfta Belagat dersinde okutulmaktadır)

3. Kadri Yıldırım, *Sarf-Nahiv* (Dicle Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde okutulmaktadır)

4. Ahmet Yüksel, *Bağlaçlı Cümle Yapıları* (Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde okutulmaktadır)⁵⁶

5. Mehmet Çakır, *Arapça'da Matematiksel Cümle Yapısı*, Ankara 1999 (Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde birinci sınıfta okutulmaktadır)

6. Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi* (İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde el-Kavâ'idü'l-'Arabiyye el-Muyessere serisi takip edilirken eş zamanlı olarak öğrencilerin okumaları istenmektedir)

7. *el-Emsile* (İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde sarf çekimleri için yararlanılmaktadır)

8. Hayrettin Karaman-Bekir Topaloğlu, *Arapça Okuma ve Eski Metinler* (Harekelerin azalmaya başladığı bölümden itibaren İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde 2. yarıyıl metin derslerinde okutulmaktadır)

---

⁵⁶ Kitap öğrencilerin bağlaçları kullanmaları suretiyle Arapça okuma ve konuşma kabiliyetlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Orta ve ileri seviyede bulunan ve gramer alt yapısı olan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Kitapta, kullanımında zorluk çekilen belli kalıpları öğrencilere daha çok yaptırmak ve bunlar üzerinde çokça alıştırmaya yapmalarını sağlamak hedeflenmektedir. Kitaptaki her bir ders o derste öğrenilecek olan edatların farklı anlamlarına girişle başlamakta, sonra bu derste geçen önemli bağlaçları içeren bir metin gelmektedir. Sonra bağlaçların kullanımını ile ilgili kısa açıklamalar ve ardından da sonuncusu Türkçe cümlelerin Arapça'ya çevrilmesi olan çeşitli alıştırmalar takip etmektedir. Kitabın sonunda "Arap Dilinde Muzaf Olarak Kullanılan Bazı Kelimeler" adlı bir ek yer almaktadır. Bk. Ahmet Yüksel, *Arapça'da Bağlaçlı Cümle Yapıları*, Samsun 2001.

9. 'Alî el-Cârim, Mustafâ Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâzıba*⁵⁷ (Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde⁵⁸ okutulmaktadır.)

10. Nusrettin Bolelli, *Belâgat*⁵⁹ (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Seçmeli Belagat dersinde okutulmaktadır)

11. Emrullah İşler-Musa Yıldız, *Arapça Çeviri Kılavuzu*⁶⁰ (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.)

12. İsmail Hakkı Sezer, *Mubtasar Cümle Kalıpları*⁶¹ (Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.)

⁵⁷ Mısır'da liseler için ders kitabı olarak hazırlanmış olan bu eserde her bir konu (ünite) ilgili belagat konusu ile ilgili örneklerle (Emsile) başlamakta ardından "bahs" adlı kısımda konu bu örnekler bağlamında açıklanmakta, ardından "Kavâid" başlığı altında ilgili belagat kaideleri verilmektedir. Ardından da "nemâzic" adlı kısımda kaidenin uygulamasına dair örnekler verilmekte ve peşinden de çeşitli alıştırmaları içeren "tedrîbât" kısmı yer almaktadır.

⁵⁸ Bu fakültede kitabın sadece emsile-kavaid ve nemâzic bölümleri okutulmaktadır.

⁵⁹ Belâgat ilminin üç temel bölümü olan beyan, meânî ve bediî kısımları hakkında kolay ve rahat anlaşılabilir bilgiler verme amacıyla kaleme alınmıştır. Klasik belâgat eserlerinden de yararlanılmakla birlikte örnekler vb. konularda muasır belâgat çalışmalarından daha çok istifade edilmiştir. Teferruat bilgilerden kaçınılmaya çalışılmıştır. Bk. Nusreddin Bolelli, *Belâgat Beyan-Meânî-Bediî İlimleri Arap Edebiyatı*, İstanbul 2001. Kitap, dilinin Türkçe olması dolayısıyla İlahiyat öğrencileri için yardımcı kaynak olabilecek niteliktedir.

⁶⁰ Kitap, Arapça-Türkçe her iki dilde çeviri yapmak isteyenler ile çeşitli örgün ve yaygın öğretim kurumlarında Arapça öğrenenlere yardımcı bir kaynak olması düşüncesi ile hazırlanmıştır. Giriş kısmında çevirinin geçmişi, nasıl yapılması gerektiği konusunda özet bilgi verilmiştir. I. bölümde Arapça dil bilgisi özeti, II. bölümde zamanlar ve kullanımı, III. bölümde Arapça cümle kuruluşu, IV. bölümde edatlar ve kullanımlarıyla ilgili, çeviriyle uğraşanların bilmesi zorunlu olan ilave bilgiler sunulmuştur. Bu bilgiler doğrultusunda V. bölümde cümle çevirileri, VI. bölümde metin çevirileri alıştırmalarla desteklenerek verilmiştir. Bk. Emrullah İşler, Musa Yıldız, *Arapça Çeviri Kılavuzu*, Ankara 2002, s. 6-7. Kitap İlahiyat fakülteleri için ders kitabı olmaktan çok öğrencilerin kendi kendilerine çalışarak istifade edebilecekleri bir kaynak olarak düşünülebilir.

⁶¹ Kitapta alfabetik bir tertip içerisinde edatlar ve gramer konuları ile ilgili Kur'an ve şiir ile gramer kitaplarından seçilmiş kalıp cümleler ve Türkçeleri verilmektedir. Zaman zaman kısa dilbilgisel açıklamalar da ilave edilmiştir. Kitap kurulu cümleleri taklit ederek incelik ve ayrıntıları öğrenmenin de dil öğreniminde inkar edilemez bir yeri oldu-

13. Râşid eş-Şertûnî, *Mebâdi'ü'l-'Arabîyye fi's-sarf ve'n-nabv* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2. sınıflarda birinci sınıfta el-*Kavâ'idü'l-'Arabîyyetu'l-muyessere* serisinden okutulan konuların derinlemesine tekrarı amacıyla okutulmaktadır)

14. Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi* (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi öğretmenliği bölümünde 1. ve 2. sınıfta Sarf-Nahiv derslerinde okutulmaktadır)

15. Meral Çörtü, *Sarf* (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrencilere yardımcı kaynak olarak tavsiye edilmektedir.)

16. Birgivî, *Avâmil Risalesi* (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2. sınıfta nahiv tatbikatı dersinde okutulmaktadır)

17. Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi (Sarf Bilgisi)*⁶² (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde okutulmaktadır.)

18. İsmail Güler, Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi (Nahiv Bilgisi)*⁶³ (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde okutulmaktadır.)

ğu temel düşüncesine dayanmaktadır. Bk. İsmail Hakkı Sezer, *Muhtasar Arapça Cümle Kalıpları*, Konya 2001

⁶² Yazarlarca, modern bir anlatım dili kullanılarak hazırlandığı ifade edilmektedir. Buna ilave olarak kitapta geçen bütün Arapça kelimeler de harekelenerek dileyenlere kitaptan hoca olmaksızın da istifade imkanı sunulmak istenmiştir. Ders kitabı olması amacıyla hazırlandığından “ders” adı verilen her bir bölüm bir blok derste verilebilecek şekilde düzenlenmiştir. Anlatım tablolarla desteklenmiştir. Bk. Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi (Sarf Bilgisi)*, İstanbul 2001. Ancak kanaatimizce, konular uygulamalı metinlere dayalı olarak verilmiş olsa idi kitap, İlahiyat fakültelerindeki sarf dersleri için daha fazla uygunluk arzedebilirdi.

⁶³ Ders sistemine göre hazırlanmıştır. Konular yetmiş beş derse bölünmüş bulunmaktadır. Her bir derste konu ile ilgili çok sayıda örnek cümle ve bunların tercümesine yer verilmekte kitapta bunların toplam sayısı beş bine ulaşmaktadır. Her konunun sonunda bazen ortasında okuma parçaları yer almaktadır. Gramer anlatımı tablolarla desteklenmiş gramerdeki bazı önemli noktalar önemli not, uyarı, hatırlatma gibi başlıklarla öğrencinin dikkatine sunulmuştur. Bk. İsmail Güler, Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi (Nahiv Bilgisi)*, İstanbul 2001. Çok sayıda örnek cümleye yer verilmesi ve ders sistemine göre hazırlanmış olması kitabın Türkçe'deki benzeri eserlerden belki de en önemli farkını teşkil etmektedir. Ancak kitaptaki gramer izahları yeterli değildir ve mutlaka hocanın açıklamasına ihtiyaç hissettirmektedir.

19. İsmail Güler, Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Modern Metin Okumaları*⁶⁴ (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde okutulmaktadır.)

20. Bu sayılan eserlerin yanı sıra tabii olarak, Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça ya da Arapça-Arapça sözlüklerden ve edatlar sözlüğü türü eserlerden de gerek öğrenciler ve gerekse ders hocaları tüm İlahiyat fakültelerinde istifade etmektedirler.

c) DERS NOTLARI

İlahiyat fakültelerinde Arapça derslerinde bu saydığımız basılı kitapların yanı sıra ders hocaları tarafından hazırlanmış bazı ders notları da okutulmaktadır ki, bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1. *Sarf Bilgisi* (Fakülte hocaları tarafından hazırlanmış bu ders notları Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Sarf derslerinde okutulmaktadır.)

2. *et-Ta'biru'l-Muvecceh* (Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretmenlik Bölümünde okutulmaktadır.)

4. Nejdet Gürkan, *Ders Notu* (Uygulamalı Sarf Bilgisi İçin Seçme Metinler) (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.)

5. Nejdet Gürkan, *Medya Metinleri* (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okutulmaktadır.)

6. Yasin Kahyaoğlu, *Ravdatu'l-hikem ve'l-emsâl* (Atasözleri derlemesi. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde birinci sınıflarda metin kitabı olarak okutulmaktadır.)

7. Numan Yazıcı, *Muzekkirât fi's-sarf ve'n-nabv* (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde gramer dersleri için takviye amacıyla yararlanılmaktadır.)

8. Ahmet Bostancı, *Muzekkirât li-mâddeti'l-lugati'l-'Arabiyye* 5-6, (Arapça V ve VI derslerine yönelik olarak hazırlanmış seçme metinler ve

⁶⁴ Kitap, belirli bir düzeyde Arapça bilgisine sahip okurlara, değişik alanlardaki kelime ve kavramları öğretmek zengin bir kelime hazinesi kazandırmak ve modern metinlerde sık sık karşılaşılabilecek cümle yapılarını yakından tanımasını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. On sekiz değişik alandan çoğu harekelenmiş modern metin örnekleri yanı sıra kitapta geçen bazı sözcüklerin ve sık kullanılan deyim ve kalıp ifadelerin anlamlarını içeren iki tane ek de yer almaktadır. Bk. İsmail Güler, Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Modern Metin Okumaları*, İstanbul 2002.

nahiv bölümlerinden oluşmakta ve Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 3. sınıfta okutulmaktadır.)

9. *el-Mutânu'l-muhtâre* (Fakülte hocaları tarafından hazırlanmış olan bu metin derlemesi Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İlahiyat ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümünde Metin derslerinde okutulmaktadır.)

II. KİTAP DIŞINDAKİ DİĞER ARAÇ-GEREÇLER

Yabancı dil öğretiminde teknik araç-gereçlerden yararlanılmaya başlanması bu alanda sağlanan önemli gelişmelerden biri olmuştur. Eskiden dil öğrenimini mantık öğrenimiyle eş tutan bir anlayış hâkim iken daha sonraları bu anlayışa gösterilen tepkilerin artması neticesinde yeni yaklaşımlar oluşmuş, bunlar, dilin iletişim vasıtası olması yönü dikkate alınarak öğretilmesi düşüncesine yol açmış bu da kelime ve cümlelerin açıklanmasında tercümeyle çok fazla ihtiyaç bırakmayan araçların kullanılma zarureti doğurmuştur. Modern teknoloji de dil öğretimine çeşitli görsel-işitsel araçlar sunmuştur. Bütün bunlar dil derslerini daha canlı ve teşvik edici bir vecheye büründürmüştür. Öte yandan dil öğretiminde kullanılacak araç-gereçler konusunda çok sayıda kitap yazılmış ve bunlar çok önceden beri dil öğretiminde kullanılmaya başlanmıştır. Öğretim teknolojileri, hocanın dili talebelerine ulaştırması görevinin kolaylaştırılmasında büyük rol oynamıştır.⁶⁵

Öğrenmenin kalıcılığı sınıf ortamında çeşitli öğretim araç-gereç ve materyallerinin kullanımı ile sağlanır. Nitekim öğrencinin öğrenmesini etkileyen faktörler arasında materyal kullanımının önemi büyüktür. Teksas Üniversitesinde yapılan araştırmalara göre zaman faktörü sabit tutulduğunda duyu organlarına göre bilgilerin kalıcılık oranları şu şekilde sıralanmıştır: İnsanlar: Okuduklarının % 10'unu, işittiklerinin % 20'sini, gördüklerinin % 30'unu, hem görüp hem duyduklarının % 50'sini, görüp işittikleri ve söylediklerinin % 80'ini, görüp işitip söyleyip yaptıklarının % 90'ını hatırlamaktadırlar.

Yukarıdaki verilere göre öğrenci motivasyonu ve iyi bir öğrenme daha fazla duyu organına hitap eden bir ortamın düzenlenmesi ve görsel, işitsel araçlardan faydalanılmasıyla sağlanmaktadır.⁶⁶

⁶⁵ Mahmud İsmâ'îl Sînî, Ömer es-Siddîk 'Abdullah, *el-Muîmâtu'l-basariyye fi ta'lîmi'l-luga*, Riyad 1984, s. v, he ve hâ.

⁶⁶ Hengirmen, *a.g.e.*, s. 47.

Binaenaleyh, kasetler, filmler, resimler, laboratuvar, levhalar eşliğinde uygulanan yabancı dil öğretim programıyla bunların hiç birinin olmadığı başka bir program arasında kesin fark vardır. Yardımcı araçların temin edilmesi, uygulanması mümkün olan öğretim yöntemlerinin niteliğini etkiler.⁶⁷ Bunların en önemli faydası, öğretmen için öğretmeyi ve öğrenci için de öğrenmeyi kolaylaştırmaları ve dahası öğretmeni dersi açıklayan ve bilgi empoze eden bir konumdan öğrenci için danışman ve yönlendirici olduğu bir konuma getirmeleridir.⁶⁸

Yabancı dil öğretiminde kullanılan ve kullanılmasında yarar görülen materyallerin dört ana başlıkta incelenmesi mümkündür. a) Görsel Materyaller: kitaplar, yazı tahtaları, resimler, gerçek eşyalar ve modeller, projektörler b) İşitsel Materyaller: radyo, teyp bantları, CDler c) Görsel-İşitsel Materyaller: film makinesi, video, televizyon, VCD d) Teknoloji Destekli Araçlar: bilgisayar, DVD'ler, etkileşimli video, uydular, tele toplantılar, videoteks, internet.⁶⁹

Yabancı dil öğretiminde yöntem kadar yöntemin uygulanacağı ortam da önemlidir. Beş-on yıl önceye kadar çağdaş eğitim ortamı denince akla hemen dil laboratuvarları geliyordu. Oysa dil laboratuvarları artık bilinçli çevrelerde bırakılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise video ile yabancı dil öğretimi çok daha etkin ve yaygın duruma gelmiştir. Yakın bir zamanda bilgisayar ve videonun bir arada kullanımı yaygın bir duruma gelecek ve yabancı dil öğretiminde yeni bir dönem başlayacaktır.⁷⁰

Bütün bu hususlar Arapça öğretimi için de tamamıyla geçerlidir. Bu sebeple İlahiyat fakültelerinde Arapça öğretimi yapılırken modern araç ve gereçlerden azamî şekilde yararlanılması tartışılmaz bir zorunluluktur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İlahiyat Fakültelerinde Arapça öğretiminde hâli hazırda kullanılan araç-gereçler ve kullandıkları fakülteler şunlardır:

1. *TV-Uydu yayınları*: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Özel izleme odasında yayın yapılmaktadır), Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

⁶⁷ Hûlî, *a.g.e.*, s. 12.

⁶⁸ Şehhâte, *a.g.e.*, s. 406.

⁶⁹ Hengirmen, *a.e.*, s. 64; Üzümlü, *a. tez.*, s. 34-35.

⁷⁰ Hengirmen, *a.e.*, s. 59-60.

2. *TV-Video*: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi⁷¹, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

3. *İnternet (Arapça öğretimine yönelik olarak)*: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

4. *Bilgisayar projektör*: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

5. *Tepegöz*: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

6. *Teyp*: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi⁷², Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

7. *VCD Player*: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

8. *CDler (Arapça öğretimine yönelik)*: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

9. *Arapça Hikâye Kitapları*: Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

10. *Renkli Kartlar*: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

11. *Sınıf Panoları*: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

İlahiyat fakültelerine ders dışı araç-gereç kullanımı açısından bakıldığında istisnai bir kaç fakülte haricinde hiç de istenilen seviyede bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Çoğu fakültede modern araç-gereçlerden istifade edilmeksizin kitaba dayalı yöntemlerle Arapça öğretiminin yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir ki, bu durum kanaatimizce İlahiyat fakültelerindeki Arapça öğretiminin istenilen seviyede olamamasının sebeplerinden birini teşkil etmektedir.

⁷¹ Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arapça öğretiminde yararlanılan geniş bir video kaset koleksiyonu mevcut bulunmaktadır.

⁷² Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Arapça öğretiminde yararlanılan geniş bir teyp kaseti koleksiyonu mevcut bulunmaktadır.

Sonuç:

İlâhiyat fakültelerinde son on yılda, genellikle, doğrudan gramer anlatan kitapların terk edilerek dili bir bütün hâlinde ele alan ve Arapça'ya bir iletişim dili gözüyle bakan serilere yönelindiği müşahede edilmektedir. Bu durum aynı zamanda metot olarak Arapça'nın iletişim dili olarak öğretilmesinin benimsendiği anlamına gelmektedir.

Bununla birlikte, kullanılan serilerin çoğunda doğrudan gramer verilmeyip dilin bizzat kendisi ile yüz yüze getirme şeklinde bir anlayış benimsendiği halde İlâhiyat Fakültelerindeki uygulamalardan nispeten bu anlayışın dışına çıkılarak gramere önem verme tarzında bir yaklaşım da dikkat çekmektedir. Pek çok İlâhiyat fakültesi bu serileri başkaca gramer kitapları ile desteklemektedir. Bu nedenle okutulan serilerin tam olarak, hazırlayıcıları tarafından istenen ve amaçlanan doğrultuda kullanılmadıkları değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Kullanılan seriler açısından İlâhiyat Fakülteleri arasında bir bütünlük yoktur. Ancak Kral Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Serisi ile *el-'Arabiyyetu li'n-Nâsi'in* serisi en fazla kullanılanlar olarak dikkat çekmektedir. Fakültelerin pek çoğunda hâlâ Kral Suud Üniversitesi Dil Enstitüsü Serisinden *el-Kavâ'idu'l-'Arabiyyetu'l-muyessere* serisi okutulmaktadır. Bu durum, 1996 yılında Bursa'da yapılan toplantıda hazırlık sınıfları için alınan kararın bu sınıfların kalkmasından itibaren İlâhiyat fakültelerinin diğer sınıflarında uygulanmaya devam ettiğini göstermektedir. 21 Haziran 2003 tarihinde Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde yapılan toplantıda ise ders kitapları konusunda, kurulacak fakülteler arası ortak komisyonlar tarafından çalışma yapılması vb. fikirler ortaya atılmış olmakla beraber hangi kitapların okutulacağı konusunda somut bir karar alınmamıştır.

Suudi Arabistan'da hazırlanmış olan Arapça öğretim serileri kanaatimizce şu açılardan İlâhiyat Fakültelerine uygunluk arz etmektedir: Dinî konulara ağırlık vermeleri İlâhiyat programının hedeflediği dil öğretimine uygundur. Seriler kelime listelerine uygun olarak sistematik tarzda hazırlanmıştır. Sadece pratik konuşmaya değil gramere de yer vermiş olmaları açısından da İlâhiyat Fakültelerindeki ders dağılımına uygun gelmektedirler. Enstitüler tarafından hazırlandıklarından belirli bir sistematik ve plâna bağlı olma avantajına sahiptirler. Gereksiz alıştırma vb. çıkarılıp lüzumlu bazı unsurlarla desteklenerek daha uygun hale getirilebilirler. Türkiye'de ortak bir çalışmayla değil de münferit çabalarla oluşturulacak kitap-

lar, sınırlı imkânlarla sistematik olmaktan uzak bir şekilde hazırlanacaklarından diğerlerinin taklidi olmaktan öteye geçemeyeceklerdir. Bu alanda münferit çabalara değil gayretlerin birleştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu açıdan bakıldığında kanaatimizce İlahiyat Fakültelerince oluşturulacak ortak komisyonların çalışmaları sonuçlanana dek bazı düzenlemelerle birlikte belirli bir süre daha Arap aleminde hazırlanmış olan serilerden istifade edilmesine ihtiyaç vardır.

İlahiyat Fakülteleri kitap dışı araç-gereçler konusunda hâlâ önemli eksikliklere sahiptirler. Arapça öğretiminde canlanma sağlanmak isteniyorsa fakülteler bu eksikliklerini bir an önce tamamlama yoluna gitmelidirler.

Bu hususlarda gerekli adımlar zamanında atılabilirse zamanla diğer fakültelerdeki düzelmelerle birlikte İlahiyat fakültelerindeki Arapça öğretimi çok daha iyi noktalara gelebilecektir.